

УДК 378.633.011.31

ПРОВІДНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ЕКОНОМІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ

Людмила Медвідь

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги, 54/1, 03057 Київ, Україна*

Розглянуто провідні аспекти діяльності викладача вищого економічного навчального закладу в контексті сучасних освітніх викликів. Один із них охоплює складові лекційної діяльності викладача. Другий аспект діяльності викладача вищої школи сприяє забезпеченню широкого використання інноваційних педагогічних технологій на семінарсько-практичних заняттях. Третій розкриває можливості використання викладачем економічного університету сучасних дидактичних технологій на кожному етапі підготовки студента до педагогічної практики.

Ключові слова: аспекти діяльності викладача вищої школи, інноваційні дидактичні технології: вузівська лекція, семінарсько-практичні заняття, педагогічна практика в економічному університеті.

На сучасному етапі розвитку вищої економічної освіти значно підвищуються вимоги до викладача вищого навчального закладу в контексті сучасних освітніх викликів. Викладач є провідником державної освітньої політики, яка здійснюється відповідно до Конституції України, Законів “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти. А після конференції у Бергені (2005) було здійснено важливі кроки в процесі реалізації ідей Болонської декларації в Україні, зокрема, були розроблені плани заходів до 2010 року, якими керуються викладачі вищих навчальних закладів у своїй навчально-виховній діяльності. З огляду на це актуальність проблеми щодо впровадження інноваційних педагогічних технологій у вищій школі завдяки провідній ролі викладача не викликає сумніву. У психолого-педагогічній науці представлені такі її аспекти: методологічні (І. М. Дичківська, Г. Б. Корнетов, А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, С. О. Сисоєва, О. Т. Шпак, Н. Р. Юсуфбекова), аксіологічні (М. С. Бургін, М. В. Кларін), праксіологічні (С. М. Сєдова, А. І. Прігожин), методичні (А. А. Вербицький, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська, Н. Г. Опухова). Заслужують на увагу різні системи класифікацій нововведень, запропоновані О. Г. Хомерики, М. М. Поташником, О. В. Лоренсовим, К. Ангеловські. Активні методи в економічній освіті розробляють

О. В. Аксьонова, Г. О. Ковальчук, О. Т. Шпак та інші. Однак не розкриті провідні напрями діяльності викладача вищого економічного закладу в контексті сучасних освітніх викликів, що і стало метою нашого дослідження. Для її реалізації необхідно розв'язати такі завдання:

- розкрити складові лекційної діяльності викладача в контексті сучасних освітніх викликів;
- охарактеризувати можливості використання інноваційних дидактичних технологій на семінарсько-практичному занятті;
- продемонструвати можливості використання викладачем економічного університету сучасних технологій навчання на кожному етапі підготовки студентів до педагогічної практики.

Відповідно до сформульованих завдань детальніше розглянемо такий аспект діяльності викладача вищої школи, як *лекційна діяльність* в економічному навчальному закладі

На початку XXI століття із залученням вищої школи в експеримент з реалізації Болонських ініціатив в Україні постало питання про удосконалення вузівської лекції в нових умовах. Вузівська лекція завжди була в центрі уваги педагогів, психологів, а останнім часом і економістів у зв'язку з переходом України до ринкових відносин і необхідністю підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців. Економісти В. С. Балабанов, В. Н. Кирилов, Р. Т. Юлдашев [4] та Г. В. Осовська [7] пропонують свої підходи до проведення вузівської лекції під час вивчення економічних дисциплін.

Ключовою складовою лекційної діяльності викладача економічного навчального закладу є *його особистість*. Він повинен бути професіоналом: глибоко знати економічну дисципліну, яку викладає; володіти методикою викладання цієї дисципліни; застосовувати знання з психології, педагогіки, соціології, фізіології людини, валеології; постійно удосконалювати ораторську техніку (володіти силою звука, тембром, дикцією, темпом мовлення, працювати над дикцією); розвивати ораторські здібності (магнетизм голосу, перцептивність, креативність, сугестивність, емоційну стійкість). Крім того, лектор повинен уміти робити самопрезентацію, яка має підкреслювати його приємну зовнішність, елегантні манери поведінки та високий рівень культури спілкування.

Як професіонал викладач повинен дотримуватися *вимог до сучасної лекції*, що становить *другу складову* лекційної діяльності викладача вищої школи. Їх реалізація забезпечує високий науково-методичний рівень лекції. На нашу думку, вимоги до сучасної лекції охоплюють науковість, логічність, завершеність, інформаційну насиченість, конкретно-історичний підхід, єдність змісту та форми, зв'язок з попереднім матеріалом, взяття до уваги міжпредметних зв'язків, залучення інформації про останні наукові дослідження, зв'язок теорії з практикою, використання елементів

проблемності, творчий характер, звертання до засобів активізації пізнавальної діяльності студентів, різноманітні технічні засоби навчання, стимулювання до самостійної роботи, сприяння саморозвитку особистості, виховний момент, яскравість викладу. Провідні вимоги до сучасної лекції викладачі і студенти Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (КНЕУ) називають різні. Зокрема, *старші викладачі та асистенти* КНЕУ, які відвідували тренінг-курси “Сучасні методи навчання у вищій школі” (2001–2006) та “Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів” (2006–2008) у першій п’ятірці назвали зв’язок теорії з практикою, засоби активізації пізнавальної діяльності студентів, залучення інформації про найновіші наукові дослідження, міжпредметні зв’язки; *доценти та професори* – науковість, проблемний характер навчання, стимулювання до самостійної роботи, конкретно-історичний підхід, виховний момент у навчанні; *викладачі з інших вищих навчальних закладів* України, які проходили стажування у Центрі післядипломної освіти КНЕУ (2006–2008), назвали логічність та завершеність, єдність змісту та форми, творчий характер, виховний момент у навчанні; *студенти КНЕУ* (1998–2008) – яскравість викладу теоретичного матеріалу, інформаційну насиченість, використання мультимедійних засобів навчання, сприяння саморозвитку та духовності студентів. Крім того, розмірковуючи над ефективністю лекційного заняття, студенти КНЕУ звертають увагу на особистість лектора, його індивідуальність, кругозір, інтелектуальний потенціал, компетентність (35%), на зміст лекції, її структуру та побудову, сучасність технічних засобів навчання (30%), ораторську майстерність, мовленнєву культуру, комунікативність, тактовність (25%), доступність, аргументованість, лаконічність, функціональні можливості (працездатність, витривалість, здоров’я, урівноваженість), почуття гумору, темп лекції (10%).

Як бачимо, у визначенні головних вимог до сучасної лекції велике значення має особистий досвід, готовність до інновацій у вищій школі, як викладача, так і студентів, рівень педагогічної майстерності викладача та ставлення студентів до нього.

Третьою складовою лекційної діяльності викладача повинно бути постійне ознайомлення з новітніми досягнення педагогічної науки щодо *урізноманітнення видів лекцій*. На сучасному етапі розвитку дидактики наявні такі підходи до визначення видів лекції. Зокрема, за С. І. Архангельським [3], А. М. Алексюком [2], К. Л. Біктагіровим [8] та Д. В. Чернилевським [10], у вищих навчальних закладах найбільш поширеними є вступна, тематична, оглядова та завершальна лекції.

Відповідно до інноваційного підходу до навчального процесу найбільш поширеними вважають такі види нетрадиційної лекції, як проблемна

(А. М. Алексюк, Є. А. Литвиненко, М. І. Махмутов, Л. А. Медвідь, В. І. Рибальський, М. М. Фіцула), мотиваційна, підготовча, інтегруюча, установча, лекція-провокація (Д. В. Чернилевський), лекція-вдвох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція (Н. В. Борисова, А. А. Соловійова, М. М. Фіцула) або бінарна лекція (Г. Яцишина та Л. Остроушенко), лекція-інформація, лекція-спогад, лекція-показ, лекція-репортаж, лекція-концерт, лекція-інструктаж (Г. А. Сагач), лекція-шоу (Л. М. Грущенко), використання нарративу в лекціях (Т. Гомза), лекція із застосуванням дидактичних методів (метод мозкової атаки, кейс-метод, метод дискусії, розробка інтелект-карти тощо). Їх активно розробляє професорсько-викладацький склад КНЕУ [9]. Вид лекції викладач обирає залежно від мети.

Як виявили результати дослідження, яке проводили КНЕУ з 1998 по 2008 р., серед студентів на фінансово-економічному факультеті користуються популярністю такі нетрадиційні лекції, як інтегруюча (“Специфічні аспекти спілкування у навчанні”), бінарна лекція (“Бар’єри взаєморозуміння”, “Імідж та самооцінка”), лекція-прес-конференція (“Професійне спілкування: минуле, сьогодні, майбутнє”, “Самопрезентація в діяльності викладача економічного університету”), проблемна лекція (“Концепції конфлікту у психолого-педагогічній та економічній науці”, “Обрання доцільного стилю спілкування у суб’єкт-суб’єктній взаємодії викладача і студента”); на обліково-економічному факультеті – лекція-візуалізація (“Невербальні засоби спілкування”), лекція-діалог (“Стили поведінки викладача у конфлікті”, “Ділове спілкування”, “Духовність викладача як складова професійного спілкування”).

У студентів КНЕУ викликають особливий інтерес лекції-шоу з використанням інтелект-карт, структурно-логічних схем, економічних казок та педагогічних ситуацій.

Четвертою важливою складовою лекційної діяльності викладача є володіння методикою підготовки та проведення лекції.

У педагогічній літературі домінує авторський погляд на методику проведення лекції. Як вважає Г. В. Осовська, її складовими є підготовка, розробка системи контролю за якістю навчального матеріалу, а також самоконтроль [7, с. 42]. На думку О. В. Аксьонової, діяльність викладача охоплює такі етапи, як аналітичний, стратегічний, тактичний, редакційний, робочий (аудиторний), контрольно-підсумковий [1, с. 216].

Методика проведення лекції, на нашу думку, може охоплювати такі етапи: підготовчий, основний, завершальний.

На підготовчому етапі діяльність викладач:

- чітко формулює мету лекції відповідно до теми заняття;
- обирає доцільний вид лекції;

- добирає матеріал, звертаючись до основної та допоміжної літератури;
- займається структуруванням лекційного матеріалу;
- готує наочні матеріали до лекції;
- розробляє індивідуальні завдання;
- обґрунтовує вибір оптимального стилю мовлення;
- пише повний текст лекції;
- проводить репетицію лекційного заняття.

На основному етапі діяльність викладача переноситься з “кабінету” безпосередньо в аудиторію:

- привернення уваги до лектора завдяки особистісному іміджу,
- виклад теоретичного матеріалу,
- створення позитивного психологічного клімату, зважаючи на вік та фахову спрямованість студентської аудиторії;
- привернення уваги до змісту лекції;
- налагодження зворотного зв'язку зі студентською аудиторією,
- залучаючи головні прийоми та методи активізації (безпосередній контакт викладача з аудиторією; формулювання окремих питань до аудиторії для з'ясування думки та рівня обізнаності студентів, ступеня їхньої готовності до сприйняття нового матеріалу; використання відповідей аудиторії у міркуваннях та доведеннях окремих положень лекції; підсумувати лекцію можуть студенти, бліц-опитування, міні-дискусія, кейс-метод, проблемна ситуація тощо).

На завершальному етапі діяльність викладача охоплює такі аспекти:

- самоаналіз проведеної лекції,
- аналіз лекції колегами, якщо вони були присутні,
- удосконалення структури лекції та теоретичного матеріалу,
- урізноманітнення сучасних технічних засобів навчання,
- постійне оновлення роздаткового матеріалу для самостійної роботи студентів,
- професійний розвиток викладача,
- творчий саморозвиток викладача.

Отже, методично грамотно проведена лекція викликає інтерес не тільки до певної теми та предмета, але й до самого процесу навчання, що є важливим стимулом до самоосвіти та творчого саморозвитку студентів.

Другим не менш важливим аспектом діяльності викладача є *проведення семінарсько-практичних занять* з використанням сучасних педагогічних технологій навчання, які у КНЕУ на кафедрі педагогіки та психології плідно розробляють О. В. Аксьонова [1] та Г. О. Ковальчук [5].

На семінарсько-практичних заняттях професорсько-викладацький склад КНЕУ використовує найчастіше такі педагогічних технологій, як *дискусія* (метаплан, рольові триади, мозковий штурм, круглий стіл, судові засідання, техніка акваріума), *конференція* (теоретична, науково-методична, науково-практична, прес-конференція), *тренінг* (корпоративний, особистісного зростання, бізнес-тренінг, сенситивний, коучінг, відео-тренінг, міжпредметний, управлінський), метод випадків, презентація, інсценізація, ігри (рольові, ділові, тематичні, дослідницькі, ситуативні, комп'ютерні, комплекси, проектні, функціональні, гра-тренажер, гра-змагання), робота в малих групах та інші.

Наприклад, ефективність семінарсько-практичних занять з такого предмета психолого-педагогічного циклу, як “Комунікативних процесів у навчанні” забезпечується певною системою відпрацювань конкретних комунікативних умінь з кожної теми завдяки різноманіттю активних форм і методів навчання. Серед них інтерв'ю з міністром освіти або викладачем вашого факультету, імпровізація на вільну тему, етюд-пантоміма “Моя перша зустріч з викладачем і сокурсниками”, працюючи у парі обмінюватися компліментами (викладач – викладач, викладач – студент, студент – студент); конкурс на кращу самопрезентацію.

Неабиякий інтерес у студентів фінансово-економічного факультету викликають семінарсько-практичні заняття, проведені у формі тренінгу. Теми тренінгів можуть бути різноманітні: “Духовність як основа сучасного спілкування”, “Інтерпретація невербальної поведінки у педагогічному спілкуванні”, “Особливості прояву емоцій у навчальному процесі”, “Сучасна лекція”. Як виявили результати дослідження, ефективність заняття значно підвищується, коли група сама обирає тему, тоді кожен із задоволенням бере участь у тренінгу. Саме на таких заняттях студенти можуть продемонструвати не тільки глибину своїх знань з теми, але й комплекс комунікативних навичок: налагоджувати комунікативний контакт з педагогами, однокурсниками; раціонально використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування, створювати сприятливу для спілкування атмосферу, приймати групове рішення з дискусійних проблем, робити висновки, оцінювати роботу одногрупників. Такі заняття доцільно проводити один раз на семестр, бо вони вимагають копійки і напруженої роботи як з боку викладача, так і з боку студентів.

У контексті сучасних освітніх викликів заслуговує на увагу ефективне використання сучасних педагогічних технологій навчання у процесі підготовки студентів до проходження педагогічної практики в середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, що відображає *третій аспект* діяльності викладача вищої школи. Викладач оцінює роботу студентів за системою ECTS, до якої адаптовано 100-бальну модульно-

рейтингову систему оцінювання знань студентів. Кафедра педагогіки та психології розпочала свою діяльність в КНЕУ з 1993 року і була однією з перших в Україні, яка надавала другу додаткову спеціальність студентам економічного університету “викладач економіки”, з 2006 р. вона стала вибіркою.

Як виявили результати дослідження, проведені на фінансово-економічному та обліково-економічному факультетах КНЕУ, якість підготовки студентів до педагогічної практики залежить від чіткої, копіткої спільної роботи викладача та студентів, яка складається з трьох етапів.

На *першому підготовчому етапі* викладач ознайомлює студентів з програмою педагогічної практики, надає консультації, працює в малих групах, де широко застосовує такі активні методи навчання, як дискусія, “мозкова атака”, кейс-метод, проведення тренінгу на тему “Науково організація роботи студента з підготовки проходження педагогічної практики та написання звіту”. Якщо студент бере активну участь на цьому етапі, то він може заробити 10 балів.

На *другому етапі* головну увагу викладач приділяє зазвичай індивідуальним консультаціям з питань планування роботи, підбору ефективних методів навчання до різних типів уроків, врахування вікових та психологічних особливостей школярів, розробки власних програм дослідження їхньої особистості, вивчення бази практики, індивідуальної роботи зі школярами тощо. Найефективнішими на цьому етапі є такі завдання: підготувати есе, твір-мініатюру, розробити фрагменти уроків тощо. Крім того, студентам пропонують тестовий контроль знань з теми “Сучасний урок”, щоб активізувати опорні знання з педагогіки та методики викладання економіки. Робота студента може бути оцінена 10 балами.

На *третьому (завершальному) етапі* студенти одержують консультацію безпосередньо перед захистом звіту з педагогічної практики. Захист може відбуватися, за бажанням студентів, як прес-конференція, круглий стіл, дебати. На цьому етапі студенти повинні продемонструвати свої уміння відстоювати власну думку, презентувати результати педагогічної практики, робити висновки та узагальнення. За захист звіту студент може одержати 10 балів.

Сам же зміст звіту з педагогічної практики оцінюють 70 балами. Вважаємо за доцільне оцінювати кожен розділ звіту 10 балами (аналіз бази практики, особливості навчального контингенту, критичний аналіз відвіданих уроків, розробка уроку засвоєння нових знань, комбінованого та контрольного уроків), а вступ і висновки – 5 балами.

Крім того, студентам надається можливість виявити свої творчі здібності. Вони можуть за бажанням написати ще один розділ за результатами власного дослідження, який може бути оцінений 15 балами.

Висновки та перспективи подальшого розвитку дослідження:

1. Провідним аспектом діяльності викладача вищого економічного навчального закладу, на нашу думку, повинно стати впровадження інноваційних дидактичних технологій на лекційних, семінарсько-практичних заняттях та під час підготовки студентів до педагогічної практики;

2. Перспективи подальшого розвитку лекційних занять вбачаємо у забезпеченні викладачем раціонального співвідношення традиційних і нетрадиційних видів вузівської лекції та розвитку суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента;

3. Викладач повинен на семінарсько-практичних заняттях забезпечувати розвиток професійних компетенцій майбутніх економістів завдяки широкому використанню різноманітних сучасних педагогічних технологій, які постійно доповнюватимуться новими авторськими відкриттям та знахідками викладачів; поєднувати індивідуальну та групову роботу зі студентською молоддю, створюючи умови для їхнього творчого розвитку;

4. Застосування сучасних технологій навчання в процесі підготовки студентів до проходження педагогічної практики сприятиме формуванню особистісно значущих умінь та навичок щодо основних складових викладацької діяльності, вихованню потреби систематично самоудосконалюватись, які є інваріативними до багатьох сфер майбутньої практичної діяльності фахівця.

-
1. Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посіб. К., 2006. С. 264–309.
  2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. К., 1998. .
  3. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе. М., 1974.
  4. Балабанов В. С., Кириллов В. Н., Юлдашев Р. Т. Методика преподавания экономических дисциплин. Основы лекторского мастерства. М., 2000.
  5. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. 2-ге вид., допов. К., 2003.
  6. Махмутов М. И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории. М., 1975.
  7. Осовська Г. В. Методика викладання менеджменту: Навч. посіб. Житомир, 2000. С. 42.
  8. Педагогика высшей школы / Состав. К. Л. Биктагиров: Учеб.-метод. пособие. Казань, 1985.

9. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. / За ред М. В. Артюшиної та ін. К., 2007.
10. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие. М., 2002.

**THE PRINCIPAL ASPECTS OF HIGHER ECONOMIC
ESTABLISHMENT EDUCATOR'S ACTIVITY IN THE CONTEXT OF
MODERN EDUCATIONAL CHALLENGES**

Liudmyla Medvid'

*Vadym Het'man National Economic University of Kyiv
Peremoga Aven., 54/1, UA – 44015 Kyiv, Ukraine*

The author describes the principal aspects of teacher's activity in economic higher educational establishment in the context of contemporary challenges. The first aspect covers the main components of pedagogue's lecturing activity. The second one promotes the wide use of innovative pedagogical technologies at seminars. The last one shows the possibility of using modern didactic technologies at each stage of student's preparation for pedagogical practice.

Key words: teacher's activity in higher education establishment, innovative didactic technologies, lecture, seminar and practical lessons, pedagogical practice at economic university.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008
Прийнята до друку 25.09.2008